

„A hadszíntér kiterjesztése” E(lektronikus) könyvek a nyilvános könyvtárakban – nyereségek, lehetőségek és határok

Ahogy elolvastam Peter Just „E-könyvek a könyvtáraknak. Állományvizsgálat” című írását, amely ez év elején jelent meg, arra gondoltam, hogy csupán egy utalás a műre elegendő anyagot szolgáltat előadásomhoz. A könyv alapjául az „Elektronikus könyvek kínálata a könyvtárak szempontjából” című, a berlini Humboldt Egyetem Könyvtártudományi Intézetében készült magiszteri dolgozat szolgál. A szerző 2005-ben, könyv formájában történő megjelentetés miatt átdolgozta és frissítette dolgozatát. Az „e-könyv” nevű médium alapos elemzését nyújtja négy fejezetben: kezdve a könyvtárakban történő alkalmazástól, az elektronikus könyvek sokaságán és a többféle megjelenési formán keresztül egészen az engedélyezés és elosztás kérdéséig.

Figyelemre méltó a számanyag, amelyet Just kinyomozott és kiszámolt. Így kimutatja, hogy a német könyvpiacra 2003-ban 2757 és 2998 e-könyv mutatható ki, amelyekből legfeljebb 1190 (=40%) volt a nyilvános és 1094 (=37%) a tudományos könyvtárak számára fontos. Az e-könyvek részesedése a német könyvpiacra alig több mint 0,8%. Ellentétben az USA piaccal, amely 110365 angol nyelvű e-könyv címmel szolgál, s ez a teljes könyvpiacra szűk 9%-os részesedésnek felel meg. Vagyis az amerikai könyvpiacra elérhető e-könyvek abszolút száma harminchatszorosa a német nyelvterületen elérhetőeknek, és az Egyesült Államokban tízszer nagyobb az esélye annak, hogy egy könyv elektronikus formában is megjelenjen, mint Németországban. Ebből azt a következtetést vonja le a szerző, hogy jelentős növekedési lehetőség előtt áll az e-könyv kiadás Németországban.

Egy másik összehasonlítás is kedvezőtlen a német e-könyvekre nézve. Az elektronikus kiadványok 51,4%-ának előállítására olcsóbb, mint nyomtatott párjuké. Ugyanakkor legalább 30,3%-uk ugyanannyiba kerül, sőt 5,2%-uk még drágább is. Most képzeljük el, hogy az elektronikus könyvek javára szóló árdifferencia átlagosan 2,64 €, és ezzel a csekély költségmegtakarítással szemben áll egy magas költségű technikai infrastruktúra fenntartása. Hamar beláthatjuk, hogy az e-könyvek vonatkozásában jelenleg nem várható beszerzési költség csökkenés a könyvtárakban.

A szerző három e-könyv forgalmazási mintát vázol fel:

1. kölcsönzés olvasókészülékkel
2. on-line könyvtár
3. „letöltős” könyvtár.

A különböző forgalmazási minták értékelése során arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a legkevésbé kielégítő megoldás az e-könyv olvasókészülékek kölcsönzése, mert a kölcsönzők számára az elektronikus könyvek legnagyobb előnyét nem tudja nyújtani, azaz a helytől és időponttól való függetlenséget. A jövő a két másik mintában rejlik. (Bár az e-könyv olvasókészülékek piacán újabb modellek jelennek meg).

De ezek a megoldások sem mentesek a gondoktól. Igaz ugyan, hogy jelentős növekedési lehetőség rejlik az elektronikus könyvpiacban, de a német kiadók hajlandók-e egyáltalán annyira kibővíteni ajánlataikat, hogy jelentős választék jelenjen meg a könyvpiac ezen szegmensén? És ha igen, milyen árfeltételekkel és milyen infrastrukturális követelményekkel? A nyilvános könyvtárak közönsége megfelelő célcsoportja-e az új termékeknek? Egyáltalán: hajlandók-e a nyilvános könyvtárak belemenni a „hadszíntér” kiterjesztésébe, amely végső soron azt jelenti, hogy ez a felemás könyvtár hét napon és huszonnégy órán keresztül elérhető, de az emberek közötti találkozás és kommunikáció nélkül? Ezeket a kérdéseket nem a szerző veti fel, de ezeket minden gyakorló könyvtáros felvetheti. Nem a változástól való félelemből vagy szakmájának féltéséből, hanem mert a könyvtárak emberekkel és értékekkel dolgoznak, és mert nem akarják kiszolgáltatni magukat egy „elektronikus önámításnak”.

A tudományos könyvtárakkal ellentétben, amelyek a tudósok és az egyetemisták sajátos csoportjai számára bocsátanak rendelkezésre különféle szövegeket, a nyilvános könyvtárak népszerű médiával állnak az érdeklődő közönség rendelkezésére. Ami a könyvek esetében azt jelenti, hogy hagyományosan leginkább a szépirodalmi, a gyermek- és ifjúsági irodalmi művek forognak közkezen. A szakkönyvek közül az útikönyvek és nyelvkönyvek mellett a legjelentősebb a tanácsadó jellegű könyvek (szülő-gyerek kapcsolat, oktatás és képzés, egészség, táplálkozás, életvitel, jogi és fogyasztói kérdések, számítógép és internet) forgalma.

A kölcsönzési forgalom tehát két fő célt követ: egyrészt a szabadidő értelmes eltöltése, másrészt a mindennapokban és a szakmai életben történő eligazodás irányába mutat. A felhasználás jelentős területe még az iskolával kapcsolatos igények kielégítése (lexikonok, tankönyvek, szövegértelmezések, CD-ROM igénybevétele).

Ha az e-könyveknek a nyilvános könyvtárakban betöltendő lehetséges szerepével foglalkozunk, akkor tisztában kell lennünk a célcsoportokkal is. Ezek a szülők és gyermekeik, az ifjúság (nagyobbrészt persze iskolások), főiskolások, egyetemisták a helyi felsőfokú oktatási intézményekből, szakmai vagy továbbképzésben részesülő különböző korú emberek, valamint 45 és 70 év közötti emberek, akiknek több igényük van, mint a tévé előtt tölteni az idejüket.

A nyilvános könyvtárakban tapasztalt kölcsönzői magatartás alapos elemzése után az alábbi lehetséges e-könyv alkalmazási tételek fogalmazhatók meg:

1. tétel. A nyilvános könyvtárak elvileg különösen alkalmasak e-könyvekkel való kísérletezésre. Az információk iránti kereslet, az olvasási kedv és az újdonságokkal szemben tanúsított kíváncsiság olyan tulajdonságok, amelyek alkalmassá teszik a kölcsönzőket az e-könyv igénybevételére is.

2. tétel. A nyilvános könyvtárak, amennyiben felveszik kínálatukba e-könyvek kölcsönzését, bizonyítják, hogy nyitottak innovatív fejlesztésekre. A jövőben a nyilvános könyvtárak média-kompetencia központok lesznek, azaz éppúgy szolgáltatják a médiát, mint annak alkalmazását (hasznosítását). Így szerzik meg kulturális, képzési és társadalompolitikai elsőbbségüket.

3. tétel. Az elektronikus könyveket előállító vállalkozásoknak – amennyiben piacnak fogják elismerni a könyvtárakat – fokozottabban kell ráállniuk a fent vá-

zolt felhasználói csoportok igényeire. Egy szépirodalmat kedvelő olvasó, aki általában a hagyományos könyvet részesíti előnyben, akkor nyerhető meg az e-könyv számára, ha bőségesebb lesz a választék, és a szöveg megjelenítése az e-könyvben vonzóbb lesz. Sokban hozzájárulna az e-könyvek vonzóbbá tételéhez új irodalmi szövegek kizárólagos elektronikus megjelenítése is.

4. tétel. A különféle – az ifjúság körében végzett – felmérések egyhangú tanúsága szerint feltűnően csökkent a fiatalok olvasási kedve. A szerző az e-könyvben kiemelkedő lehetőséget lát arra, hogy az alapvetően „technikaérzékeny” fiatalokat megnyerjék az olvasás számára. Az e-könyv, mint trójai faló. Persze a megfelelő kínálat megteremtése is fontos feltétel.

5. tétel. A nyilvános könyvtárak felnőtt olvasóit is meg kell nyerni az e-könyv számára. Ehhez nem elegendő a vonzó kínálat. Bizonyítani kell azt az „értéktöbbletet”, amelyet az e-könyv biztosítani képes.

Egy konkrét példával élve: útikalauzzal, térképpel, múzeumi vezetővel a kézben járni a várost fáradtságos dolog. Ha ezeket egy médiumba integráljuk, vagyis egy e-könyv olvasóba, ez minden turista számára kézzelfogható könnyebbséget fog jelenteni. Ilyen e-könyv kínálat azonban még nincs. Hasonló az eset a különféle szakkönyvekkel is.

6. tétel. Az e-könyv sorsa alapvetően attól függ, hogy létrejön-e egy egyes vállalat egy e-könyv vállalkozás, használati joggal rendelkező kiadó, terjesztő könyvkereskedő és kölcsönző könyvtár részvételével. Németországban pillanatnyilag – hogy is lehetne másképp – nem így néz ki a dolog.

A *Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel* (Német Könyvkereskedelmi Tözsdelap) 2005. decemberi számában 7 e-könyv szállítóról számol be, amelyek 150 és 6000 közötti tételszámban kínálnak német nyelvű könyvet. A fenti lap 2006. februári száma már arról ír, hogy a Tözsdeegylet is bekapcsolódott egy lehetséges megoldás kialakításába: a „Volltextsuche online” (teljes szöveg online) mintegy 100 kiadó kínálatával 2006. október 1-jétől megkezdte működését.

Aki nem elemzi gondosan az e-könyv piacot, azaz nem vizsgálja meg értelmesen a költség-haszon viszonyt, azt az a veszély fenyegeti, hogy csak üzleti érdekeket elégit ki, és nem veszi figyelembe az olvasók kívánságait. Pedig értük vagyunk!

Hrabovszki János

(Dr. Jan-Pieter Barbian, a Duisburgi Városi Könyvtár igazgatójának előadása a 95. Német Könyvtáros Napon, Drezda, 2006. március 22.)

Alfabetizáció és alapfokú oktatás Németországban

Németország először az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején szembesült azzal, hogy jelentős számú funkcionális analfabéta él az országban. Mivel ország-szerte nagy számban működtek és működnek népfőiskolák, adott volt egy széleskörűen hozzáférhető képzési forma az alapvető írás-olvasási problémák meg-